

Richard Wilhelm †

Nálunk nem tudtak róla sokan. Mert bizony a világ nélkülünk halad és mi nélküle maradunk. Az együttérzés a nagyvilággal nem igen tud nálunk bekövetkezni. Valahogy úgy van, hogy amiben legtöbb nép közös, abból mi hiányzunk. Pedig talán sehol se tanulnak annyit az iskola padjain, mint nálunk és talán sehol se tanítanak máshol annyit az iskolában. Az idegen nyelveket sehol se beszélnek olyan jól, mint Magyarországon. Mindhiába: az iskolán kívüli tanulással, ott, hol néptanítók és tanárok, azaz professzorok nélkül folyik a nemzeti és egyéni boldogulás szempontjából legfontosabb szemszögnek az elsajátítása, valami mélyenfekvő nagy baj van nálunk. Mi mondhatni látókör nélkül, hatodik érzék nélkül élünk. Épen ezért legyen szabad felhasználnom egy nagy halott emlékezetét arra, hogy e helyzet tragikus voltát szavá tegyem. Bocsásson meg érte az elköltözött szelleme. Annak érdekében idézem, amiért ő küzdött.

Richard Wilhelm a sinologia tanára volt egy német egyetemen. Ez a tény azonban egymagában még nem mond eleget. A német tudományos életben nem tartozik már a ritkaságok közé a sinológus. Ritkák azonban mindenütt a világon a nagy egyéniségek.

Wilhelm pedig az volt. A tudós, ki ért a maga mesterségéhez és ki tudja elégíteni bizonyos tekintetben a szakmabelieket, ha nem is gyakori jelenség, nem épen szokatlan. Nem szokatlan jelenség, különösen manapság, az olyan tudós sem, aki sűrűn szerepel a közéletben, eredményesen szervezi meg

a tudományos életet, de amellett elhanyagolja a saját tudományát. Viszont annál ritkább az az ember, ki tudós, még pedig nem a pusztá tudomány, hanem a tudomány végső célja, az emberiség kedvéért tudós és mint ilyen a legnemesebb értelemben társas lény is.

Ilyen volt Richard Wilhelm, kit csak egyik oldaláról jellemzünk, ha azt mondjuk róla, hogy sinológus volt. Sokkal több volt annál. Mert nem túlozunk, ha azt állítjuk, hogy apostoli munkát végzett. Nem olyant, mint egy Lafcadio Hearn, egy Pierre Loti, vagy egy Rudyard Kipling, kiknek írói génusza gyönyörködtetett és csodálatba ejtett, miközben megnyert minket a távol Kelet számára, de akiknek egyénisége egyúttal meg is vonta a Kelethez kapcsolódás keretét. Wilhelm tudós volt, ki magát a kínai génuszt szólaltatta meg. Fordított és magyarázott s tette mindezt olyan formában, mely ösztönző már művészi értékénél fogva is.

Most, mikor azt mondom, hogy egyéniségének hatóerejét az bizonyítja legjobban, hogy még nálunk is ismerik, nem a keserű gúny szól belőlem. Ezzel, sajnos, csak tárgyilagos maradok. Mindenekfölött azonban az ő javára akarom megjegyezni, hogy megvolt benne az a nagyon finom hatóanyag, mely a társadalmi hajszalcsövesség törvényei szerint a legnagyobb távolságokig szívódik. Akikben él valami nálunk a távol Kelet szelleméből, az leginkább Wilhelm munkáinak köszönheti azt.

Működése természetesen elsősorban a német nyelvterületen éreztette hatását, mert nem volt soknyelvű író.

Munkái németül jelentek meg. Németre fordította Kung Fu Tze mondasait («Lun yü»), Lao Tze «Tao te king»-jét, a Lie Tze misztikus egyéniségének tulajdonított művet a dolgok végső okáról, Chwang Tze könyvét a déli virágországról («Nan hua cheng ching»), Meng Tze műveit, melyek határjelzők a kínai szellem történelmében, amennyiben a konfucianizmus újjászületését, a neokonfucianizmust eredményezték, a kínai szellem legrégibb ismert nagy irodalmi és világbölcséleti alkotását, az «I king»-et, a «változások» könyvét, Lü Pu Wei-nek, a nagy Shi Hwang császár állítólagos apjának «Tavaszi és őszi» címen írt krónikáit a Krisztus előtti harmadik századból, egy-egy kötet kínai mesét és költeményt, az utóbbit «Chinesisch-Deutsche Jahres- und Tageszeiten» cím alatt és végül Kung Fu Tze nagy tanítványának, Tseng Shennek az utókor számára feljegyzett mondasait.

Az említett fordítások azt nyújtják a nyugati olvasónak a kínai irodalomból, ami abban a legfontosabb, amiben a keletázsiai lélek titkait feltáró kulcsok találhatóak meg. Ez pedig ma különösen sokat jelent. A Kelet és a Nyugat két ellentétes sarkpont. Nem kisebb ember, mint Kipling mondta rájuk, hogy sohase találják meg egymást. Aki foglalkozott a világ mindkét felének művészetével, tudja, mit jelent ez az ellentét. Aki pedig foglalkozott a távol Kelet irodalmával, tudja, mennyire nélkülözhetetlen a művészi formák ismerete Keletázsia minden szellemi megnyilatkozásának megértéséhez. A Nyugat ma már csakugyan a művészetten keresztül igyekszik megközelíteni a Keletet, különösen a távol Keletet. A Kelet történelmének megismeréséhez, amennyiben az írott kútfők tekintést engednek e történelembe, a nyelvészetten át vezetett az út. Az írás maga azonban távolról se ad a keletieknél annyi felvilágosítást, mint nálunk.

Viszont a művészet különösen mélyen hatja át ott az egész életet. A művészet ismerete tehát sokkal szükségesebb ott a dolgok mivoltának megértéséhez.

Wilhelm épen azért volt egyike a legértékesebb sinologusoknak, mert volt tehetsége ahhoz, hogy áttekintse Kína egész szellemi életét. Volt érzéke és műveltsége nemcsak a nyelvhez, hanem a művészethez is. Mint tübingeni diák teológiát hallgatott és egyetemi éve alatt Goethe, Shakespeare és Hölderlin művei lelkesítették. Akkor még nem tudta, hogy a távol Napkeleten fogja megalkotni élete nagy művét. Egyetemi tanulmányainak befejezése után mint segédlelkész működött Bad Bollban egy nevezetes pap, Blumhardt Kristóf mellett, kinek leányát nőül is vette. 1899-ben, mint backnangi lelkész kapott meghívást arra, hogy Kiao-Chouban misszionárius és lelképásztor legyen.

A messze Keleten azonnal felfogta a kínai műveltség nagyságát és a papból tudóssá lett. A kínaiakat, kikkel hivatásából kifolyólag foglalkoznia kellett, legkevésbé sem akarta kiforgatni eredeti mivoltukból. Épen ellenkezőleg: az iskolában megkövetelte a gyermekektől, hogy alaposan sajátítsák el nemzetük műveltségét. Ő maga pedig kereste az összeköttetést a bennszülött tudósokkal. Különös hatást gyakorolt rá ezek közül az öreg Lau Nai Súan, a pekingi birodalmi egyetem egykori vezetője, ki 1911-ben a forradalom elől menekült többé-magával Tsing-Tauba.

E tudósok a régi Kína képviselői voltak, azé a régi Kínáé, melyről komoly megfigyelők, mint a sok világot látott Driesch professzor is, ki mostanában vendégünk volt, azt állítják, hogy valóban a multé. Lakói ma már mások akarnak lenni, mint őseik voltak és mintaképüknek nem is a háború utáni elpancsolt Európát, hanem a nálunk alig ismert új Amerikát választják. Viszont Európa határozot-

tan érzi, hogy elvesztette a játszmát és ezért jön jól neki most az ösztönös, a kozmikus keleti bölcsesség, mint ahogy jól fog a bölcsesség mindig ott, hol meg kell alkudni a sorssal. Az értékek kölcsönös átértékelése folyik most a Keleten és a Nyugaton. — «O East is East and West is West and never the twain shall meet.»

A kínai tudósokkal való hosszas, alapos és szeretetteljes együttműködésnek valóban művészi értékű átültetések lettek az eredményei, melyeknek Diederichs-féle izléses kiállítása is hozzájárult ahhoz, hogy e fordítások népszerűek legyenek. A nyelvészek részéről nem maradtak el mindig a kifogások. Nem maradtak el már csak azért sem, mert a könyvek nem tartalmazták a fordítással együtt a kínai szöveget is. Wilhelmnek azonban nem az volt a célja, hogy élete munkájának nagy eredményét a céhbeliek szűk körében forgassa. Ő nem közvetve, hanem közvetlenül akart szolgálatot tenni az emberiségnek és el is érte a célját.

Kung Tze fordítása tizenkétezer, «Tao te king»-je tizennégyezer példányban kelt el. Az új nemzedék, mely nem futja meg ridegen pályáját a karrier követelményei szerint, hanem átéli lelke mélyében e tragikus kor küzdelmeit, szorgalmas olvasója a Wilhelm tolmácsolta kínai szellemóriásoknak. Kétségtelen, hogy a tudós, ki ezt az eredményt éri el, szorosabb értelemben vett tudományos szempontból is többet alkot, mint az, ki a tanterem vagy az akadémia falai közt marad. A tudományos gőg legvégső magyarázata rendszeren nemcsak a szociális érzék, hanem a látókör és az átfogó tehetség hiánya is szokott lenni. A rossz nyelvezettel író tudós pedig rendszeren nincs annyira tisztában a tárgyával, mint az, kinek a stílusa is jó.

Különben, hogy tekintélyre hivatkozzam: Pelliot, a Sorbonne pro-

fesszora, ki előtt ma sinológiai kérdésekben mindenki meghajlik s ki amellet nemcsak a legkeményebb, hanem a legélesebb kritikusok egyike is, Wilhelm fordításait a maguk egészében helyeseknek és nagyon világosoknak tartja. Ez a véleményük egyébiránt a kínaiaknak is, kik kevés nyugati tudóst méltányolnak annyira, mint Wilhelm.

A fordításokon kívül Kínát, hogy úgy mondjam, kívülről és belülről alaposan megvilágító munkákat is köszönünk Wilhelmnek. Ilyenek a «Deutsch-Chinesisches Lehrbuch», «Die chinesische Literatur», «Geschichte der chinesischen Kultur», «Ostasien. Werden und Wandel des chinesischen Kulturkreises», «Chinesische Lebensweisheit», «Kungtse, Leben und Werk», «Lao Tse und der Taoismus», «Kungtse und der Konfuzianismus», «Das Geheimnis der goldenen Blüte», «Chinesische Wirtschaftspsychologie», «Die Seele Chinas». Amint látjuk, mind olyan művek, melyek a Kínára vonatkozó legfontosabb tudnivalókat tartalmazzák.

Két és fél évtizedet töltött Wilhelm a távol Keleten, hol 1909-ben Tsing-Tauban a Deutsch-Chinesische Hochschule tanára, 1922-ben a pekingi német követség tudományos tanácsadója és egy év múlva a pekingi kínai egyetem professzora lett. E hosszú idő alatt meg is ismerte alaposan a régi Mennyei Birodalom szellemi hagyatékát és mindazokat a fájdalmas kérdéseket, melyek a vajadásban levő új Kínát gyötrik.

Téved, aki azt hiszi, hogy e harc nem áll a Nyugaton is. Még jobban téved, aki azt hiszi, hogy a Kelet tudomásulvétele nélkül bebiztosíthatjuk magunkat ellene. Legjobban azonban az téved, ki azt hiszi, hogy egy műveltség van a világon, a nyugati, melynek az a hivatása, hogy egyszerűen uralkodjék mindenek fölött.

A nyugati műveltség nagy köz-

pontjaiban nem kell már tanítani erre az embereket. Ott tudják már mindenütt, hogy a Kelet és a Nyugat világnézeti kérdésekben, melyek egyelőre a művészet és a bölcsélet terén jutnak legérthetőbb kifejezésre, szervesen egészítik ki egymást. Abban pedig, hogy a nyugatiak világismerete ennyire fejlett, a Richard Wilhelm-féle úttörőké a legnagyobb érdem.

Wilhelm, mióta visszatért Kínából, hol a háború alatt a vörös keresztet is szervezte, a frankfurti egyetemen működött mint tanár. Természetesen nem mint egyszerű filologus.

A kínakutatás fejlesztése céljából megalapította ott a China-Institutot, mely alatt azonban ismét nem szabad valami szemináriumszerű zárt intézetet érteni. A China-Institut súlyt helyezett arra, hogy tagjai közt legyen a Kínára vonatkozó tudományok minden hivatott művelője nemcsak Németországból, hanem máshonnan is. Élénk összeköttetést tartott fenn magával Kínával is. Előadásai, «Sinica» című folyóirata és egyéb kiadványai nagy visszhangot keltettek mindenütt.

Wilhelm azonban még tovább is ment. Résztvett a buddhizmus kutatására alakult nemzetközi intézet alapításában is, mert tudta, hogy épen a buddhizmus, az Európában legjobban ismert nagy ázsiai szellemi mozgalom, a legjobb összekötő hidak egyike a Kelet és a Nyugat közt.

Március elején jött azonban Frankfurtból a szomorú értesítés, mely szerint Richard Wilhelm a hó első napján, élete ötvenhetedik évében meghalt. Az óriási munka mellett egy Kínában szerzett régi betegség siettetette a túlkorán bekövetkezett katasztrófát.

Magyarországon két ízben járt. Mind a kétszer tartott előadást. Egyet a Külügyi Társaságban, egyet pedig az Országos Kaszinóban. Nagy érdeklődéssel kísérte a Hopp Ferenc Múzeum fejlődését és több fogékonysá-

got tanusított a turáni kérdés iránt, mint igen sok hazánkfia. Mert hiszen épen ő volt az a hatodik érzékkel megáldott ember, aki kapcsolatot tudott érezni és teremteni mindenütt, ahol a két távoli világrész közeledése kívánatos volt. Ha kegyesebb lett volna hozzá a Gondviselés, tudott volna még sok jó szolgálatot tenni nekünk is.

Legkevesebbé sem kétlem, hogy úgy lett volna, mert nagyon jól érezte magát nálunk. Kitűnő előadó és rendkívül megnyerő társalgó volt. A baráti együttlétet arra használta fel, hogy személyes élményeinek elbeszélésével, kínai mesék elmondásával még mélyebben világítson be élete nagy tanulmányának tárgyába. Közlélekeny, kellemes, kedves ember volt.

Nagy kegyelettel tartozunk emlékének. Nemcsak azért, mert művei most Magyarországon is a legjobb ismertetői a távol Keletnek, hanem példaadásáért is. Mintaképe volt ugyanis a tudomány terjesztőjének. Mintaképe volt egyrészt azért, mert tudományát a lehető legkomolyabban művelte, másrészt pedig azért, mert meg tudta szaporítani rendkívül nagy mértékben az érdeklődők számát. Ehhez, mint mondtam, tehetség, de a tehetségen felül jóság is kell. A tudósoknak nincs joguk hibáztatni a rossz útra tévedt műkedvelőket a közönség félrevezetése miatt addig, míg ők maguk nem tették meg a kötelességüket a nagy nyilvánossággal szemben. Különösen nincs joguk ehhez a nemzeti tudományok és az úgynevezett szellemtudományok művelőinek. Ezek nem szolgálják a nemzeti művelődés ügyét, ha nem hirdetik meggyőződésüket és nem terjesztik tudásukat az iskolák és a tudós társaságok keretein kívül is.

A közönség lenézése és a kasztrendszer bevezetése pedig sehol sem olyan veszedelmes, mint épen nálunk, hol a közelmúltban hozzájárult már az ország romlásának előidézéséhez is.

A magyar nemzet csak akkor lesz életképes, ha önmaga állapítja meg élete célját a saját erejéből kifejlesztett közvélemény alapján. Hogy ez megtörténhessék, ahhoz szükséges a nagyvilágot mozgató áramlatok ismerete. Enélkül tehetetlenül hányódunk a világban, mint a gazdátlan lélekvesztő a háborgó tengeren. Tudományunknak kötelessége részt venni a nemzeti közvélemény kifejlesztésében az emberi társadalmat irányító erők megvilágításával, hozzáférhetővé tételével. Épen úgy, ahogy azt a maga területén Richard Wilhelm tette, ki legjobban tudta eddig megtanítani a Nyugatot arra, hogy milyen nagy lelki erőforrás áll rendelkezésére a távol Keleten.

Reméljük, hogy a jövő magyar nemzedék jobban fogja ismerni az ő világát, mint a mai. Fejlettebb világnézettel, biztosabb látással fogja megvívni küzdelmét

Jobb volna akár későn, mint soha.
Felvinczi Takács Zoltán.

Tudományos élet.

Egy új történeti kiadványsorozat. — A hunok torzképe. — Hans Driesch és Fortunat Strowski előadásai. — Horváth János irodalomtörténete. — Katona József halhatatlansága. — A könyv története. — A legrégebb oláh-magyar szójegyzék.

A magyar történettudomány újabb korszakában egészen újszerű és módfelett örvendetes jelenség az a kiadványsorozat, mely most indult meg *Esterházy Miklós nádor iratai* címen. Különös érdekességet ad a kiadványnak az, hogy ezúttal ez a nagyterjedelműnek ígérkező Monumenta-gyűjtemény nem a hivatalos fórumok, mint az Akadémia és a Történelmi Társulat, vagy sokszor a mögöttük álló államhatóság ösztönzésére vagy költségén jelent meg, hanem egy nagystílusú mecénás értékes elgondolása. Viszont, mikor Esterházy Pál

herceg e gyűjtemény kiadását elhatározta, láthatólag nem valami családi hiúságérzésnek engedett: a kiadvány ugyanis nem családtörténeti aktasorozat, hanem a kiadó nagy ősenek, Esterházy Miklós nádornak kormányzati tevékenységét az egész magyar történetbe beállítva akarja megvilágítani. Így e kiadvány jelentősége túlmege a családtörténetek szűkkörű fogalmazásán s a Magyar Tudományos Akadémia korábbi vállalatának, az *Országgyűlési Emlékek* folytatásának, illetve kiegészítésének tekinthető. A sorozat láthatólag nagy arányokban indul: az előttünk fekvő 550 oldalas kötet csupán az első osztály első kötete gyanánt szerepel a címlap szerint (Kormányzattörténeti iratok) és az *1642. évi országgyűlés meghíúsult időszakát* foglalja magában. A kötet összeállítója Hajnal István, a herceg kiváló képzettségű levéltárosa, az anyagot javarészen a hercegi levéltárból, de elég jelentékeny részben más levéltárakból gyűjtötte össze és egy igen értékes bevezető tanulmánnyal látta el, melynek levegőjében a közölt okiratok történeti életre elevednek. A kötetnek számos tanulsága közül legérdekesebb az, hogy Esterházy Miklós nádor minden nemes és önzetlen, hazafias törekvése hasztalan volt: a vallási kérdésben szemben álló felek kérlelhetetlen álláspontja meghíúsította a magyar egység megteremtését és a legborzasztóbb csapás elhárítását: a török kiűzését. Nem dinasztikus és főleg nem nemzeti szempontok tartották vissza III. Ferdinándot a közeledő megértéstől, hanem csakis a vallási kérdés, melyet a rendek mindig első helyen akartak az országgyűlésen tárgyalni. A nyugati katolikus magyarság lelkületének megértéséhez mindenesetre igen becses adatokat nyújt ez a vastkos kötet s igazolja Szekfű Gyula álláspontját, ki már korábban kiemelte, hogy a hazafiúi érzés ekkor